

deskriptiv
beskrivende

Figur 2.5
**Aktør-struktur-
dualisme**

Fra klassiske teorier til aktuelle perspektiver

Der er to generelle modsætninger i de sociologiske traditioner, der dominerede indtil midten af det tyvende århundrede – og som stadig spiller en stor rolle blandt sociologer.

For det første er der spørgsmålet om, om sociologien bør forsøge at ændre samfundet – eller om dens udøvere blot skal give præcise og udførlige beskrivelser og forklaringer på, hvordan samfundets mekanismer og strukturer fungerer. Hvis man som for eksempel Parsons ser samfundet som grundlæggende harmonisk og velstruktureret, kan en **deskriptiv** og værdineutral tilgang blive valgt som den bedste. Hvis man tværtimod har et konfliktperspektiv som Marx, vil man også se på, hvordan man kan ændre samfundet.

De fleste nutidige sociologer vil nok mene, at deres virke ligger et sted mellem de to yderpunkter: Sociologi skal kunne belyse og angive mulige løsninger på samfundsmæssige problemer, men forskningen bør ikke være rent normativ og endimensionel.

For det andet eksisterede der allerede fra de første samfundsteorier to forskellige perspektiver:

1. Det første perspektiv antager, at det er individerne, der skaber samfundene. Individerne er i realiteten frie i deres valg af handlinger, og de kan frit vælge den adfærd, der passer bedst i en speciel situation.
2. Det andet perspektiv antager, at der findes nogle samfundsmæssige strukturer, der sætter snævre rammer for individerne og deres måder at opføre sig på.

Man taler om en **aktør-struktur-dualisme**, hvor nogle forskere finder svarene på aktørniveau, og andre finder forklaringerne på samme fænomener i de overordnede strukturer.

Et eksempel er forklaringer på kriminalitet: Kriminalitet kan ses som personens eget valg. En person ønsker for eksempel nogle flere penge. Da den letteste måde at få penge på er at stjæle dem, er det denne adfærd, vedkommende vælger. Men kriminalitet kan også ses som en konsekvens af bestemte sam-

perspektiver

sociologiske traditioner tyvende århundrede
ndt sociologer.

, om sociologien bør
dens udøvere blot
elser og forklaringer
og strukturer fun-
sions ser samfundet
lstruktureret, kan en
ive valgt som den bed-
tsperspektiv som Marx,
ændre samfundet.
mene, at deres virke
er: Sociologi skal kun-
på samfundsmæssige
være rent normativ og

le fra de første sam-
r:

t er individerne, der
i realiteten frie i deres
elge den adfærd, der

: findes nogle sam-
r snævre rammer for
re sig på.

Aktører

Personer – politikere,
meningsdannere m.fl.

isme, hvor nogle forskere
ndre finder forklaringer
nede strukturer.

nalitet: Kriminalitet kan
n ønsker for eksempel
e at få penge på er at
ommende vælger. Men
ekvens af bestemte sam-

fundsmæssige strukturer, der sætter rammerne for grupper af personer.

Hvis man for eksempel vil finde ud af, hvorfor andengenerationsindvandrere optræder hyppigere i kriminalitetsstatistikkerne end de fleste andre grupper i befolkningen, kan man undersøge, om der findes uligheder i de forskellige gruppers muligheder i livet. Har andengenerationsindvandrerne færre ressourcer, er de udsat for racisme, eller holdes de systematisk ude fra arbejdsmarkedet?

Hvad mon bliver det næste, som alle spiller på mobilen? Og hvad mon bliver det næste efter mobilen?

Nye udfordringer til sociologien

Sociologerne interesserer sig for mange forskellige områder af samfundet. Den lille gruppe, massekommunikation, kriminalitet, indvandring og integration er bare nogle af områderne. Og samfundet udvikler sig hele tiden.

Både internettet, mobiltelefoner og sociale medier er kommet inden for de seneste årtier. Hvordan har dette ændret vores liv, vores måde at være sammen på og vores opfattelse af verden omkring os? Og hvad bliver de næste ting, der kommer til at ændre vores liv og adfærd?

Nyere sociologiske 'skoler'

Man kan inddele de nyere sociologiske teorier i tre overordnede 'skoler'.

1. Funktionalisme
2. Symbolsk interaktionisme
3. Konfliktteori

Funktionalisme

Den centrale antagelse inden for funktionalismen er, at samfundet er et hele skabt af en mængde dele, der har gensidige relationer til hinanden. Delene arbejder sammen og har hver deres funktion.

Auguste Comte var funktionalist. Han så samfundet som

en organisme, hvor hver enkelt del havde sin funktion, ligesom kroppens forskellige dele (for eksempel hjerne, øjne, hjerte, lever) hver har deres funktion.

Ligesom enhver anden organisme bør de forskellige dele af samfundsorganismen ikke modarbejde hinanden. Man skal tilstræbe harmoni mellem samfundets funktionelle dele. Det betyder blandt andet, at delene skal tilpasses og styres, så helheden bevares.

Den amerikanske sociolog Robert Merton (1910-2003) brugte begrebet 'funktion', når han skulle beskrive de fordele, folk fik ud af deres handlinger. Funktionerne gør det muligt for sociale fællesskaber at forblive i ligevægt. Modsat vil dysfunktionelle (det vil sige skadelige) handlinger udgøre en trussel mod samfundene.

Funktioner kan enten være latente eller manifeste. Hvis hensigten med en handling er, at den skal styrke en del af et system, har den en **manifest funktion**. Man kan for eksempel forestille sig følgende situation: Regeringen vælger at øge strafferammerne generelt for at mindske kriminaliteten.

Den nye lov betyder, at personer, der bliver dømt for noget kriminelt, skal sidde længere tid i fængsel, og flere forseelser giver ubetinget straf. Den manifeste funktion – eller hensigten – er at få folk til at fravælge en kriminel løbebane, altså regulere adfærden.

Men Merton pointerede, at folks handlinger også kan have **latente funktioner**, altså få konsekvenser, der ikke var meningen. Hvis regeringens stramninger ikke virker, og de indsatte i fængslerne bruger deres tid på at udvikle kriminelle netværk og planlægge ny kriminalitet, har ordningen en ikke forudset konsekvens – en latent funktion.

Hollandske fængsler lukker på stribe

I Holland er der mellem 2011 og 2015 kommet 27 procent færre fanger i de hollandske fængsler, viser tal fra de hollandske fængselsmyndigheder. De færre indsatte kan ifølge flere eksperter skyldes både et lille fald i antallet af hollandske kriminelle generelt, og at hollænderne i højere grad bruger samfundstjeneste og elektroniske fodlænker som alternativ til fængsling.

Den hollandske regering har taget konsekvensen og lukket 19 fængsler og planlægger at lukke yderligere fem fængsler. Holland har en af Europas laveste fængselsrater, med 57 indsatte per 100.000 indbyggere. I Danmark er det samme tal 70.

avde sin funktion, ligesempel hjerne, øjne, hjer-

ør de forskellige dele af de hinanden. Man skal ts funktionelle dele. Det ilpasses og styres, så

Merton (1910-2003) kulle beskrive de fordele, ionerne gør det muligt gevægt. Modsat vil dysandlinger udgøre en

eller manifeste. Hvis skal styrke en del af et n. Man kan for eksempel ringen vælger at øge ske kriminaliteten. er bliver dømt for noget ngsel, og flere forseelser funktion – eller hensigiminel løbebane, altså

ndlinger også kan have nser, der ikke var mer ikke virker, og de ind i at udvikle kriminelle et, har ordningen en ikke tion.

e fanger i de hollandr. De færre indsatte i hollandske kriminelle næste og elektroniske

g) fængsler og planlæg-as laveste fængselsrat samme tal 70.

Kilde: dr.dk, 6. januar 2016 (bearbejdet)

Naturligvis kan folks handlinger også udgøre en trussel mod systemet. Fordi sådanne negative konsekvenser oftest kommer, uden at det var intentionen at skade systemet, kalder Merton dem for **latente dysfunktioner**.

Hvis for eksempel den strammere kurs over for kriminelle er så barsk, at de bliver stigmatiserede (stemplede) for resten af livet. Ingen arbejdsgiver vil ansætte personer, der har været straffet, hvorefter kriminaliteten vil stige, fordi personer, der har været i fængsel, ikke kan se noget formål med at forblive lovlydige og derfor vil fortsætte i den kriminelle løbebane. Disse konsekvenser er ødelæggende for det sociale system, og de er derfor latente dysfunktioner af regeringens program.

Funktionalistiske forklaringer på udviklingen i skilsmissemiveauet i Danmark

Funktionalister lægger vægt på, at industrialiseringen og urbaniseringen i 1900-tallet har undermineret og svækket de funktioner, som ægteskabet traditionelt havde. For eksempel var familier før i tiden et økonomisk fællesskab.

På landet, hvor de fleste boede, havde hvert familiemedlem sine forpligtigelser. Husholdningen og de små børn var kvindens domæne, mens manden og de større drenge tog sig af arbejdet i marken, med dyrene og de økonomiske relationer udadtil. Sammen skabte familien en økonomisk enhed, hvor alle var afhængige af hinanden.

De funktioner, der bandt familiens medlemmer sammen, blev utydelige og udvandedes op gennem 1900-tallet. Tendensen blev, at det ikke længere var normalt, at 'produktionen' skete inden for husstanden. Specialiseringen og den økonomiske vækst betød, at de funktioner, som familien før tog sig af, blev lagt ud til personer uden for familien.

En kvinde var ikke længere økonomisk afhængig af sin mand, og upersonlige globale produktionssystemer overtog familiens rolle som økonomisk fundament. Når aktører uden for familien overtager de funktioner, som familien havde før, slækkes de bånd, der før bandt ægteskabet sammen. Ægteskaberne er blevet tømt for funktioner, og derfor er de blevet mere skrøbelige, hvilket medfører flere skilsmisser.

Se tabel 2.2.

Skilsmisser 1960-2015							
	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015
Skilsmisser	6.682	9.524	13.593	13.731	14.381	14.460	16.547
Skilsmisser pr. 1.000 gifte mænd	5,9	7,6	11,2	12,3	13,2	13,2	15,5

Kilde: Samfundsstatistik, diverse årgange

▲
Tabel 2.2
**Udviklingen i
antallet af
skilsmisser
1960-2015**

Symbolsk interaktionisme

Viden om betydningen af de symboler, vi omgiver os med i hverdagen, er centrale, hvis man ønsker at forstå menneskelig adfærd og samfundets måde at fungere på. Man studerer, hvordan folk anvender symboler til at udvikle deres opfattelse af verden og til at kommunikere med hinanden.

Uden symboler ville vores sociale liv ikke være forskelligt fra dyrenes. Vi kan ikke erkende et fænomen – fysisk eller abstrakt – uden at tildele det en symbolsk mening. Begreber som 'en lærer', 'en kæreste' eller 'en kirke' er alle symboler, der bærer betydning. Det er symboler, der definerer, hvad vi forstår ved forskellige sociale relationer.

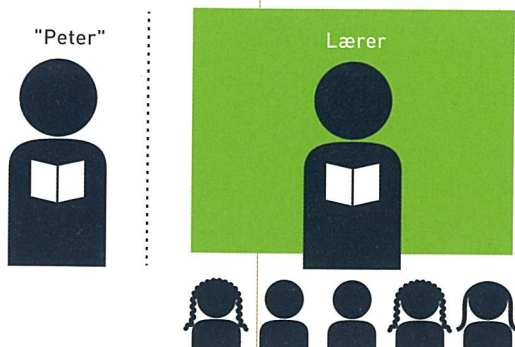
En forsker inden for denne retning undersøgte, hvad der skete, når en person blev stemplet som forbryder. Stempling kaldes også stigmatisering. Er man først stemplet som forbryder, påvirker det både andres opfattelse af personen og personens selvopfattelse. Det samme sker hele tiden, når vi som mennesker skal forholde os til andre og os selv.

En person, der har en position – for eksempel en lærer eller en politibetjent – tillægges en anden betydning end andre personer. Man kan sige, at vores handlinger er styret af, hvordan vi symbolsk tildeler hinanden mening. Det betyder for eksempel, at den symbolske mening, som man tildeler en

person, ændrer sig, når man bliver venner, klassekammerater osv.

Symboler gør det ikke alene muligt at opretholde personlige forhold. Symboler danner også forudsætningen for, at et samfund kan bestå og fungere. Uden symboler ville det ikke være muligt at koordinere og kommunikere med andre mennesker. Symbolsk interaktionisme analyserer, hvordan vores handlinger er styret af den måde, hvorpå vi definerer os selv og andre.

En person, Peter, har forskellige positioner som lærer, far og kammerat.

	2010	2015
0		
381	14.460	16.547
2	13,2	15,5

Kilde: Samfundsstatistik, diverse årgange

er, vi omgiver os med i
sker at forstå menneske-
ngere på. Man studerer,
at udvikle deres opfattel-
ned hinanden.

liv ikke være forskelligt
ænomien – fysisk eller
bolsk mening. Begreber
irke' er alle symboler, der
er definerer, hvad vi for-
c.

undersøgte, hvad der
m forbryder. Stempling
ørst stemplet som forbry-
else af personen og per-
er hele tiden, når vi som
og os selv.

eksempel en lærer eller
betydning end andre
dlinger er styret af,
en mening. Det betyder
ing, som man tildeler en
drer sig, når man bliver
ssekammerater osv.

gør det ikke alene mu-
holde personlige forhold.
anner også forudsæt-
at et samfund kan bestå

Uden symboler ville
re muligt at koordinere
ikere med andre men-
bolsk interaktionisme
hvordan vores handlin-
t af den måde, hvorpå vi
s selv og andre.

Symbolisk interaktionisme og forklaringer på udviklingen i skilsmisniveauet i Danmark

Hvis man vil forklare det høje danske skilsmisniveau ud fra en symbolsk interaktionistisk metode, vil man se på, hvordan folk ændrer holdninger og opførsel, efterhånden som den symbolske mening med ægteskabet ændres. Indtil Anden Verdenskrigs afslutning i 1945 blev ægteskabet af de fleste danskere set som noget helligt – en livslang forpligtigelse. Skilsmisse blev tolket som noget skamfuldt og uetisk (umoralsk).

Langsomt op gennem 1900-tallet ændredes betydningen af ægteskabet. Personligheden og følelserne blev tillagt stadig større betydning, når man ville finde en partner, og flere sociologer noterede sig, at gensidig tiltrækning, forståelse og respekt blev tillagt stadig større betydning af de undersøgte par. Folks billede af, hvad ægteskabet var og burde være, ændrede sig gradvist fra at fokusere på pligt og drejede fokus over på behovet for intimitet.

Det medførte, at betydningen af skilsmisser samtidig ændrede sig. Før var skilsmisse et tegn på, at man havde fejlet. Nu skiftede den dominerede tolkning over mod, at en skilsmisse var et tegn på frihed og en ny begyndelse – selvrealisering. Antallet af skilsmisser kunne dermed forklares ved den nye måde at definere ægteskabet på.

Den nye forståelse af ægteskabet har virket i retning af flere skilsmisser og udviklingen af det, man kan kalde serielt monogami (flere ægteskaber/parforhold efter hinanden med en ny partner) med delebørn og pap-forældre.

Det er klart, at der ikke findes én enkelt forklaring på det høje antal skilsmisser, men de metoder, der bruges i symbolsk interaktionisme, giver mulighed for at fokusere på de forandringer, der har været medvirkende i udviklingen.

Konfliktteori

Konfliktteoriene giver et tredje perspektiv på samfundet.

I modsætning til funktionalisterne, der grundlæggende ser samfundet som et harmonisk hele, hvor de enkelte dele passer (eller burde passe) til hinanden, lægger konfliktteoretikerne meget vægt på de kampe, der finder sted mellem forskellige grupper i samfundet.

Selv om alt på overfladen ser fredeligt ud, er der i alle samfund – under overfladen – en grundlæggende konkurrence om de knappe ressourcer. De interessekonflikter, der findes i samfundet, og de kampe, der føres mellem forskellige grupper med forskellige forudsætninger, kan ifølge konfliktteo-

konfliktteori
teori, der tager
udgangspunkt
i nationale eller
internationale
modsætninger,
konflikter eller
kampe mellem
forskellige sam-
fundsgrupper
eller stater om
fx økonomiske
eller knappe
ressourcer i
øvrigt

retikerne forklare samfundsudviklingen.

Karl Marx var den første, der sammenhængende formulerede det konfliktteoretiske perspektiv. Han oplevede selv den industrielle revolution og så dens virkninger. Han så landmænd, der blev nødt til at forlade deres gårde og arbejde for usle lønninger i byer med elendige boligforhold og høj dødelighed.

Marx blev berørt af den udnyttelse og lidelse, han så, og begyndte at analysere, hvilke kræfter der var bestemmende for samfundsudviklingen i et historisk perspektiv. Han konkluderede, at nøglen til forståelsen af de menneskelige samfunds historie fandtes i klassekampen.

Da Marx levede, var udnyttelsen af arbejderne tydelig, og kapitalismen var endnu i sin barndom. Senere, hvor der var kommet mange former for regulering på arbejdsmarkedet og skabt en stat, der tog sig af dem, der ikke kunne forsørge sig selv, kunne Marx' tanker minde os om, at det ikke altid havde været sådan.

Nutidige sociologer anvender Marx' tanker, når de undersøger, hvordan forskellige typer af konflikter gennemtrænger hvert enkelt af samfundets mange lag. Det kan være konflikterne i små grupper, hvor lederens ressourcer til dominans over de svagere medlemmer kan afdækkes. Men metoden kan også anvendes på globale emner.

To nyere sociologer, Jürgen Habermas og Zygmunt Bauman, er inspirerede af denne måde at se verden på. Med udgangspunkt i konfliktperspektivet har Bauman lavet talrige analyser af de effekter, globaliseringen har på ulighederne mellem de fattige arbejdere og bønder i den tredje verdens fattige områder, og de globale eliter, der lever løsrevet fra enhver stedbundet forpligtigelse.

Jürgen Habermas har på et højere teoretisk niveau forsøgt at analysere og beskrive de generelle tendenser i det senmoderne samfund. Hans kritik af dette samfund kan du læse mere om i kapitel 5.

Konfliktteorien og forklaringer på udviklingen i skilsmisniveauet i Danmark

Hvis man vil forklare det høje danske skilsmisniveau ud fra konfliktteoriens såkaldt kritiske metode, skal man se på, hvordan relationerne mellem mænd og kvinder har forandret sig. Ifølge konfliktteoriene har mænd i årtusinder bestemt over kvinderne. I mange sammenhænge blev kvinderne anset for mandens ejendom, og kvinder havde få alternativer til ægteskabet og en livslang udnyttelse.

>>>

jen.
 enhængende formu-
 iv. Han oplevede selv
 ; virkninger. Han så
 ; deres gårde og arbejde
 e boligforhold og høj

og lidelse, han så, og be-
 er var bestemmende for
 erspektiv. Han konkl-
 menneskelige samfunds

arbejderne tydelig, og
 n. Senere, hvor der var
 på arbejdsmarkedet og
 ikke kunne forsørge sig
 n, at det ikke altid havde

' tanker, når de under-
 nflikter gennemtrænger
 j. Det kan være konflik-
 sressourcer til dominans
 ekkes. Men metoden

nas og Zygmunt Bau-
 se verden på. Med ud-
 r Bauman lavet talrige
 n har på ulighederne
 r i den tredje verdens
 ler lever løsrevet fra

teoretisk niveau forsøgt
 tendenser i det senmo-
 amfund kan du læse

fra konfliktteoriens
 ne mellem mænd og
 d i årtusinder bestemt
 set for mandens ejen-
 livslang udnyttelse.

>>>

Industrialiseringen og opbygningen af en velfærdsstat har betydet, at kvinderne kan få dækket deres økonomiske behov uden for familien. Også de seksuelle behov og ønsket om uddannelse kan nu realiseres uden en ægtemand. Kvinderne er kommet væk fra hjemmets rammer, og et utilfredsstillende ægteskab er et ægteskab, der kan opløses uden ødelæggende sociale eller økonomiske følger.

Ud fra et konfliktperspektiv skal stigningen i skilsmisseraten altså forklares med, at kvinderne gradvist frigør sig i deres historiske kamp med mændene.

Figur 2.7

Tre forskellige teoretiske perspektiver i sociologi

Perspektiv	Analyseniveau	Analysernes fokus	Nøglebegreber	Mulig forklaring på den høje skilsmisserate i Danmark
Funktionalisme	Makrosociologisk; man undersøger de store mønstre og strukturer i samfundet.	Forbindelserne mellem de forskellige dele af samfundet; fokus på de forskellige deles funktioner; deres fordele og ulemper (dysfunktioner).	Strukturer. Funktioner (latente og manifesterede). Dysfunktioner.	Flere skilsmisser, efterhånden som familien tømmes for funktioner, og de familiære bånd svækkes.
Symbolsk interaktionisme	Mikrosociologisk; man undersøger de helt nære mønstre i den sociale interaktion.	Ansigt til ansigt-relationer; hvordan folk bruger symboler, når de organiserer det sociale liv.	Symboler. Interaktion. Mening. Definitioner.	Industrialisering, urbanisering og kvindefrigørelse har ændret betydningen af ægteskabet og redefineret kærlighed, børn og arbejde.
Konfliktteori	Makrosociologisk; man undersøger de store mønstre og strukturer i samfundet.	Kampen mellem forskellige grupper i samfundet om de knappe ressourcer; hvordan forskellige eliter bruger magt til at udøve kontrol med svagere befolkningsgrupper.	Ulighed. Magt. Konflikt. Konkurrence. Udbytning.	Hvis mænd kontrollerer økonomien, er skilsmisseraten lav, fordi kvinderne ikke har alternativer til ægteskabet; den høje skilsmisserate viser, at der er kommet mere ulighed mellem kønnene.

Postmoderne teorier

De postmoderne teorier argumenterer for, at der er sket fundamentale forandringer med de menneskelige samfund i de sidste 20-30 år. Teorierne inden for denne 'skole' har meget til fælles med konfliktteoriene, fordi de lægger vægt på at formulere en kritik af det nye postmoderne samfund.